

12.2.2021

Helsingin kaupunginmuseon lausunto Eteläsataman Makasiinirannan ja Olympiarannan asemakaavamuutoksen osallistumis- ja arviointisuunnitelmasta

HEL 2020-013893 T 10 03 03

Helsingin kaupunginmuseo lausuu hankkeesta kulttuuriympäristön vaalimisen näkökulmasta ja on päättänyt antaa seuraavan lausunnon.

Asemakaavan muutos koskee Kaartinkaupungin, Ullanlinnan ja Kaivopuiston kaupunginosaan sijoittuvaa aluetta, joka ulottuu Kauppatorin Kolera-altaalta aina Olympiaterminaalin eteläpuolelle. Myös osa Tähtitorinvuoren puiston reunavyöhykkeestä sekä Armi Ratian puisto kuuluvat suunnittelualueeseen. Asemakaavan tavoitteena on kehittää Eteläsataman läntistä rantavyöhykettä paremmin saavutettavaksi, keskustan elinvoimaisuutta tukevaksi, toiminnalliseksi kokonaisuudeksi. Makasiinirantaan suunnitellaan uutta arkkitehtuuri- ja designmuseota sekä museotoimintaa tukevia toimintoja. Alue on myös keskeinen osa kaupunkia kiertävää rantareittiä. Makasiinirannan ja Olympiarannan kehittäminen on voimakkaasti riippuvainen satamatoimintojen määrästä, laadusta ja sijainnista alueella. Helsingin kaupunki omistaa alueet. Kaavoitus on tullut vireille kaupungin aloitteesta.

Alueella on voimassa useita asemakaavoja. Osalla aluetta ovat voimassa asemakaavat vuodelta 1875 ja 1895. Uudemmat alueella voimassa olevat kaavat on laadittu vuosien 1969 ja 1999 välisenä aikana. Alueelle sijoittuu laajoja satama-alueita (LS) nykyisten matkustajalaivaterrinaalien alueille. Kaavoitettuja puistoja alueella ovat Armi Ratian puisto Kaivopuistossa ja Tähtitorin vuori Ullanlinnassa. Lisäksi alueelle sijoittuu kaavoittamatonta vesialuetta. Helsingin yleiskaavassa 2016 alue on merkitty liike- ja palvelukeskustan (C1), kantakaupungin (C2), satama-, vesi- sekä virkistys- ja viheralueeksi. Alueen pohjoispuolella on merkintä raideliikenteen runkoyhteydestä. Merkintä rantareitistä koskee aluetta. Lisäksi aluetta koskee määräys valtakunnallisesti merkittävien maisema- ja kulttuuriympäristöjen oikeusvaikutteisina huomioon ottamisesta sekä rantaviivan suunnittelusta julkisina uusilla rakentamisalueilla. Eteläsatamanlahden alueella on useita valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen luetteloon (RKY) kuuluvia kohteita ja se on osa merellisen Helsingin kansallismaisemaa sekä Suomenlinnan Unescon maailmanperintökohteen suojavyöhykettä.

Alue on nykyisin suurelta osin vuokrattu Helsingin Satama Oy:lle satamakäyttöön ja alueelle sijoittuu Sataman omistamia rakennuksia ja ra-

12.2.2021

kenteita. Suunnittelualueelle sijoittuvia suojeluarvoiltaan merkittäviä rakennuksia ovat Vanha Kauppahalli, kioskirakennus, Olympiaterminaali ja Satamatalo. Muita alueelle sijoittuvia rakennuksia ja rakenteita ovat vanhan ratakuilun yhteyteen liittyvät tilat, Tähtitorninvuoren kallioon louhitut tilat, Lyypekinlaiturille tilapäisesti sijoittuva biennaalipaviljonki sekä huonokuntoinen Makasiiniterminaali, joka on tarkoitus purkaa.

Eteläsataman historiasta

Kun Helsinki siirrettiin Vantaanjoen suulta Vironniemelle vuonna 1640, tunnettiin eteläinen merenlahti nimellä Kaupunginlahti (Stadsviken). Tuolloin sen rannat olivat matalat, ja satama soveltui vain rannikon ja saariston asukkaiden veneiden rantautumiseen. Nykyinen Kauppatori oli vielä 1600- ja 1700-luvulla rantaviivan alapuolella. 1700-luvulla lahtea kutsuttiin Eteläiseksi kaupunginsatamaksi, mutta sen asema oli pitkään toissijainen. Merenlahden eteläosassa sijaitti jo 1700-luvulla Ullanlinnan laivaveistämö. Helsingin suurpalon 1808 jälkeen Eteläsataman rantoja alettiin täyttää ja varustaa ne aluksi puulaiturein, myöhemmin kivilaiturein. Helsingin pääkaupungiksi tulon 1812 jälkeen käynnistyi kaupungin jälleenrakennustyö J.A. Ehrenströmin johdolla, ja tämän asemakaavaehdotuksissa Helsingin nykyinen historiallinen ydin sai kaupunkirakenteessa ruutukaavaan perustuvan, edustuksellisen muotonsa. Esplanadin puistoakselin päätteeksi esitetty eteläinen ranta-aukio, myöhemmin Kauppatori, ja pohjois-eteläsuunnassa kulkeva alun perin Itäiseksi ranta-aukioksi nimetty ja vuodesta 1836 Läntisenä ranta-aukioksi nimetty nykyinen Eteläranta saivat muotonsa ja nimensä. Kauppatorin torikauppa alkoi 1818.

Eteläsataman ranta-alueiden rakentaminen eteni taloudellisten resursien puitteissa vaiheittain. Kauppatori ja nykyinen Etelärannan alue rakennettiin 1800-luvun puoliväliin mennessä. Seuraava alueelle kohdistunut suuri muutos oli Helsingin niemen kiertäneen satamaradan rakentaminen vuonna 1895 kun Helsinki – Hämeenlinna-rautatien avaamisen jälkeen (1862) tarve rautatieaseman ja eteläsataman väliselle yhteydelle kasvoi. Etelästä saapunut rata kulki Etelärantaa pitkin ja lähti Kauppahallin kohdalta loivana kaarena Katajanokalle. Radan linjaus vaati Vironaltaan täyttämistä noin puolelta osin ja pohjoiseen rakennettiin suuri täyttöalue, nimeltään Keisarinluodonlaituri.

Eteläsataman rakennukset olivat puisia makasiineja nykyisen Etelärannan paikkeilla, jotka korvattiin kivirakennuksilla 1800-luvun alussa. Kauppatorin taustan rakennusrivistö koostuu pääsääntöisesti 1800-luvun alkupuoliskon porvaristaloista, joiden ulkomuoto ja käyttö on uusiutunut, mm. entinen Heidenstrauchin kauppahuone on nykyinen presidentinlinna. Presidentinlinnan viereinen Standertskiöldin yksityistalo

12.2.2021

on Korkeimman oikeuden käytössä ja Vanha Seurahuone on Helsingin kaupungintalo. Gustav Nyströmin suunnittelema kauppahalli valmistui 1889.

Tähtitorninvuorelle perustettiin maisemapuutarhatyylinen puisto 1890-luvulla. Puiston keskellä mäen korkeimmalla kohdalla ja pääkaupungin varhaisen pohjois-eteläsuuntaisen pääakselin Unioninkadun päätteellä sijaitsee Helsingin yliopiston vuonna 1834 valmistunut, arkkitehti C.L. Engelin suunnittelema observatorio. Mäki sai nimensä sen tähtitornista. Puistosta avautuvat näkymät Eteläsatamaan, Tuomiokirkon suuntaan sekä Ullanpuistikon kautta Kaivopuiston yli merelle. Puiston suunnitteli vuonna 1880 Helsingin kaupungin ensimmäinen kaupunginpuutarhuri Svante Olsson ja se oli ensimmäinen kunnallinen, kaupungin suunnittelema ja rakennuttama julkinen puisto. Puiston suunnittelussa näkyymiin kiinnitettiin erityistä huomiota ja puistoon rakennettiin useita näköalatasanteita. Tähtitorninvuori on olennainen osa Helsingin merellistä kansallismaisemaa.

Eteläsataman kaava-alueella sijaitsee Helsingin olympiarakentamiseen liittynyt Olympiaterminaali, joka valmistui 1952 Aarne Hytösen ja Risto-veikko Luukkosen arkkitehtikutsukilpailun voittaneeseen ehdotukseen perustuen. Sen viereen rakennettiin Satamatalo, joka valmistui 1954.

Helsingin kaupunginmuseon kanta

Eteläsatama on keskeinen osa Helsingin merellistä kansallismaisema ja suunnittelualueella on mittavia kulttuurihistoriallisia arvoja ja niihin liittyviä hallinnollisia, eritasoisia suojelustatuksia. Eteläsataman alue, kuten kaikki Helsingin merelliset eteläiset rantavyöhykkeet, kuuluvat Unescon maailmanperintökohde Suomenlinnan suoja-alueeseen. Suunnittelualue kuuluu tai se rajautuu seuraaviin valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (RKY 2009): Tähtitorninmäen observatorio ja puisto, Kaivopuisto, Olympiarakennukset: Olympiaterminaali ja Satamatalo sekä Kauppatori rakennuksineen. Helsingin empire-keskusta ja kivikaupunki on maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö. Kauppatori ja Tähtitornin vuori ovat Helsingin kaupungin yleisten alueiden määriteltyjä arvoympäristöjä. Alueella on kaksi asemakaavassa suojeltua rakennusta: Olympiaterminaali ja Satamatalo sekä rakennukset yhdistävä katos. Lisäksi suunnittelualueella sijaitsevat vanha kauppahalli, sen pohjoispuolella sijaitseva vanha puinen kioskki sekä satamaradan jäänteet, erityisesti Lyypekinlaiturin kääntösilta tulee huomioida kaavatyössä suojelukohteina.

Suunnitteluperiaatteissa on tuotu esille paikan historia ja sen arvo kulttuuriympäristönä. Kulttuuriympäristön ja maiseman osalta todetaan

12.2.2021

seuraavat suunnitteluperiaatteet: Tavoitteena on alueen merellisen julkisivun luonteen säilyttäminen. Ympäristön arvot sekä suhde olemassa olevaan ympäristöön otetaan huomioon suunnitteluratkaisussa. Tähtitorninvuorelta avautuvat näkymät merelle ja kaupunkiin säilyvät ja Tähtitorninvuoren siluetti nousee jatkossakin rakennusmassojen kattolinjan yläpuolelle. Katujen päätteinä näkyy meri. Uudisrakentamisessa otetaan huomioon Laivasillankadun katunäkymät. Suojeltujen ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten arvot otetaan huomioon suunnittelussa.

Museon näkemyksen mukaan suunnitteluperiaatteet ovat itsessään hyvät, mutta ne ja tavoitteet alueen kehittämisestä saattavat muodostua ristiriitaisiksi, kun suunnittelualueen rakennusoikeus täsmentyy. Asemakaavan laadinta perustuu konsepti- ja suunnittelukilpailun voittaneeseen ehdotukseen. Kaksivaiheinen kilpailu on käynnistymässä keväällä 2021.

Kaupunginmuseo katsoo, että uudisrakentaminen historiallisesti kerrostuneelle suunnittelualueelle on poikkeuksellisen vaativa tehtävä. Suunnittelualue on erityisen arvokas kulttuuriympäristö, ja se on keskeinen osa kaupungin merellistä julkisivua. Asemakaavatyössä tämän tulee olla lähtökohtana. Asemakaavan vaikutusten arviointiin kytkeytyy olennaisesti uuden rakentamisen mittakaava, rakennusoikeuden kokonaisuus ja sen massoittelu. Vaikutusten arviointia tulee tehdä maiseman, kaupunkikuvan ja kulttuuriympäristön vaalimisen ja siihen sovittamisen näkökulmasta. Museo katsoo, että rakennusoikeuden määrä tulee määrittää siten, että alueen kulttuurihistorialliset ja maisemalliset arvot on mahdollista säilyttää. Uudisrakentamisen korkeusasemat vaativat huolellista tutkimista ja mallinnuksia. Kyse on Helsingin ikonisesta maisemasta, jossa näkymät mereltä kaupunkiin päin ja toisaalta näkymät kaupungista merelle ja kaupungin sisällä ovat olennaisia tarkasteltavia seikkoja, joissa maiseman herkkyydestä tulee tehdä suunnittelun edetessä.

Kaupunginmuseo katsoo, että kulttuuriympäristön arvoja alueella ei tule heikentää. Asemakaavan sisältövaatimusten osalta voidaan vielä todeta MRL:n 54§ mukaisesti, että asemakaavassa tulee rakennettua ympäristöä ja luonnonympäristöä vaalia eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää. Kaupunginmuseo osallistuu suojelumääräysten määrittelyyn.

Lisätiedot

Johanna Björkman, tutkija, puhelin: +358 9 310 36473
johanna.bjorkman(a)hel.fi

Helsingin kaupunki

Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala
Kulttuuripalvelukokonaisuus
Kaupunginmuseo
Kulttuuriperintöyksikkö
Kulttuuriympäristötiimi,
kulttuuriympäristöpäällikkö

Lausunto

5 (5)

12.2.2021

Sari Saresto
kulttuuriympäristöpäällikkö

Postiosoite

PL 17401
00099 HELSINGIN KAUPUNKI
kulttuurijavapaa-aika@hel.fi

Käyntiosoite

Aleksanterinkatu 16
Helsinki 17

Puhelin

+358 9 310 1060

Faksi

+358 9 310 36664

Y-tunnus

0201256-6

Tilinro

fi0680001200062637

Alv.nro

fi02012566